

fattende kildemateriale naturligvis er uoverkommelig, ikke altid lige gennemskuelig og kan lede frem til en selvopfyldelse af det teoretiske sigte.

Trods disse pedantiske bemærkninger giver forfatteren en spændende og velkrevet fremstilling af konflikter og varige forandringer, som netop kan ses ved et studie af et lokalsamfund over et langt tidsperspektiv. I sognene Öster- og Västerhaninge vokser befolkningstallet, og man må forvente et øget pres på naturressourcerne og dermed flere konflikter. Det sker også, men næppe alene, hævder forfatteren, på grund af en voksende befolkning, men fordi de socioøkonomiske forhold ændredes. Det økonomisk (merkantilismen) og militært ekspansive svenske samfund efter 1600 kom adelen til gode. Kronen afhændede store dele af sit gods, og i de to sogne ændredes ejendomsstrukturen. I 1600-tallet oprettedes 16 nye herregårde i området. Selv med reduktionen i 1680, hvor kronen gennemførte en tilbageføring af adelsgoods, som tidligere havde tilhørt kronen, fik det ikke større betydning i dette område. Det hang sammen med Stockholms nærhed og væksten i embedsadelen, som besad en del af godserne i området. Ændringen i ejendomsstrukturen medførte en proletarisering af store dele af befolkningen, som allerede begyndte i slutningen af 1600-tallet og tiltog i det følgende århundrede. Husmandsbebyggelsen blev fremherskende, samtidig med at få større godsenheder blev skabt. Et systemskifte havde fundet sted. Hvilken betydning fik det for udnyttelsen af skovressourcerne?

Foruden jernmalmudvinding på en af områdets øer – Utö –, som krævede et stort træforbrug, indgik skovens ressourcer som en del af husholdningerne på gårdene. Træ blev fragtet til Stockholm og solgt der, bønder anvendte den ekstensive driftsform svedjebbruget osv.

Med systemskiftet voksede konflikterne mellem særligt godsejerne og brugerne af skovene. Ud fra en gennemgang af karakteren af retskonflikterne når forfatteren frem til følgende tolkning af årsagerne til kriminaliseringen af brugen af skovene. For det første var det et spørgsmål om økonomiske motiver og/eller disciplinering. Privatiseringen af større dele af skoven (almindingen) indebar, at herremændene ønskede, via deres inspektører, at statuere eksempler over for lokalbefolkningen, hvor grænsen for anvendelsen af ressourcerne skulle være. Konflikternes antal voksede i 1700-tallet. Indhegning og privatisering af tidligere fællesarealer svarer til den engelske enclosure-bevægelse, men i modsætning til denne forekom der ikke oprør eller »kontante« modsætninger mellem over- og underklasse. Den disciplinering og sociale kontrol, som konflikterne afspejler klasserne imellem, var overklassens middel via domstolene til at sikre en kontrolleret og reguleret anvendelse af skovressourcerne. Samtidig ser hun konflikterne som den nye elites bestræbelse på at legitimere sin magtudøvelse. Dette er nogle af Kerstin Sundbergs inspirerende konklusioner, som samtidig viser styrken ved et studie af et lokalområde.

John Pedersen

Alf O. Johansson, Susanne Lundin och Lars Olsson (red.): *Dagsverken. 13 essäer i arbetets historia* (Historiska Media, 1994). 399 s.

Denne bog bringer et udvalg på 13 artikler fra det forskningsfelt, svenskerne kalder »historisk arbejdslivsforskning«. I Sverige har denne forskningsretning fået et stort opsving i løbet af 1980'erne. Siden 1985 har man haft et nationalt netværk, og man har en komité for arbejdslivshistorisk forskning, som bl.a.

holder jævnlige møder og arrangerer seminarer, og som også har taget initiativ til denne bog.

Den arbejdshistoriske forskning gjorde længe holdt uden for arbejdspladserne og begrænsede sig til de faglige organisationer, arbejdsmarkedet o.l., men siden slutningen af 1970'erne er arbejdsprocessen og produktionen kommet i centrum. Det er bogens formål at anskueliggøre den mangfoldighed og bredde, som forskningen har udviklet i løbet af 80'erne. Det gælder såvel perspektiver, problemstillinger og undersøgelsesniveau som teori, metoder og kildemateriale.

Kronologisk spænder bogen fra Anders Floréns analyse af kampen om magten på Jäders jernbrug før industrialiseringen til Birger Simonsons artikel om de nutidige faglige organisationers muligheder for indflydelse i de transnationale koncerner og den europæiske union. En række bidrag tager udgangspunkt i kønsarbejdsdelingen og kønnets problemstillinger: Lars Olsson har skrevet om forandringen af kønsarbejdsdelingen ved håndteringen af mælk under den agrare kapitalisme. Brigitte Mral undersøger på grundlag af teorier om køn og kommunikation diskussionskulturen i en socialdemokratisk sammenlutning, Malmö Kvinnliga Diskussionsklubb, omkring århundredskiftet. Anita Nyberg peger i sit bidrag om kvinders erhvervs- og husarbejde i 1930'erne på nødvendigheden af at gå bag om den offentlige statistik for at nå til en reel opfattelse af kvindearbejdets omfang og former til forskellige tider. Etnologen Birgitta Skarin Frykman plæderer for, at man ikke begrænser sig til bare at behandle arbejdslivet, men i stedet udvider arbejdsbegrebet og inddrager hele den økonomiske forsørgelse i studierne.

Alf Johanssons bidrag handler om mobiliseringen af magtressourcer og

muligheden for indflydelse i arbejdet. Han viser, at forandringer i efterkrigstiden i de videre magtforhold på markedet, i produktionen og i politikken har bidraget til at undergrave meget af den lokale magt, som arbejderne tidligere kunne mobilisere. Jonny Hjelm har skrevet om skovarbejderne og de store aktørers forsøg på at forandre skovarbejdet med tayloristiske metoder. Han plæderer i sit bidrag for, at også historikere med fordel kan anvende interviews i deres forskning. Mats Greiff's artikel om kontorarbejdets forandring bygger også på interviews, tilvejebragt gennem et samarbejde med kontorarbejdere i en studiekreds. Han påviser tre processer i kontorarbejdets forandring: proletarisering, feminisering og mekanisering. Etnologen Anders Björklund har på grundlag af samtaler med kranførere sat fokus på kranførerne som en gruppe med særegen livsstil. Han belyser i artiklen havnearbejdets forandringer og kranførernes oplevelse heraf. Etnologen Susanne Lundin ræsonnerer omkring fotografier som kulturanalytisk kilde og viser i sin artikel, at billeder ikke problemløst kan anvendes til »objektivt« at gengive historiske hændelser. Annette Thörnquist diskuterer i sin artikel, om arbejderbeskyttelsen bør forstås ud fra et konsensus- eller et konfliktperspektiv. Hun når frem til, at arbejderbeskyttelsen er et interessedspørgsmål, der må analyseres ud fra de skiftende magtforhold i samfundet. Bogen afsluttes med Lars Ekdahls diskussion af, hvad en faglig organisation egentlig er for noget. Det er et bidrag på et meget højt teoretisk refleksionsniveau.

Selv om et lille udvalg som det foreliggende naturligvis ikke kan give noget fuldstændigt billede af den historiske arbejdslivsforskning, får man dog et godt indtryk af den store bredde i den svenske forskning. Det er således anmelderens opfattelse, at bogen opfylder

sine to hovedformål: at stimulere læserne til selv at gå videre og at være et godt hjælpemiddel til videre forskning.

Der er ingen tvivl om, at »Svenska kommittén för arbetslivshistorisk forskning« med sit arbejde og sine møder har bidraget til at højne den svenske forsknings stadi. Vi har i Danmark ikke noget tilsvarende forsknings- og diskussionsmiljø, og vi vil helt sikkert kunne lære meget af de svenske forskere, både (tvær)fagligt og organisationsmæssigt. En udbygning af kontakten til det svenske miljø vil efter anmelderens opfattelse indebære en stor gevinst for den danske forskning.

Svend Aage Andersen

Svein Olav Hansen: *Drømmen om Norden. Den norske Foreningen Norden og det nordiske samarbeidet 1919-1994*. (Ad Notam Gyldendal, 1994). 288 s., 285 n.kr.

Svein Olav Hansens bog er skrevet i forbindelse med den norske Foreningen Nordens 75-års jubilæum. Den har imidlertid et langt videre sigte end blot at beskrive foreningens historie og »indre liv«. For det første indeholder bogen en grundig analyse af samspillet mellem Foreningen Nordens initiativer og det officielle politiske arbejde for øget nordisk samarbejde. For det andet gives der sideløbende hermed en god oversigt over det sidstnævnte arbejdes udvikling i løbet af perioden.

Bogen bygger på et stort empirisk materiale, og den har karakter af en syntese om nordismens og det nordiske samarbejdes historie i perioden 1919-1994. Følgende synspunkt går igennem hele fremstillingen (det fremsættes f.eks. eksplicit i afsnittet om perioden 1945-1972): Forliset af én plan om nordisk samarbejde er ofte kommet til at virke som katalysator for gennemførel-

sen af andre planer om nordisk samarbejde.

Et andet gennemgående synspunkt er, at der såvel i den norske befolkning som blandt norske politikere gennem hele dette århundrede har hersket en vis skepsis over for nordisk politisk samarbejde, og at dette har været medvirkende til at begrænse samarbejdets muligheder. Selv blandt de norske nordister i Foreningen Norden har der eksisteret en sådan skepsis. Den har først og fremmest været forårsaget af Norges status som en meget »ung« stat (union med Danmark 1380-1814 og med Sverige 1814-1905). Overvejelser om Norges konkrete nationale interesser, f.eks. i sikkerhedspolitisk og økonomisk henseende, har imidlertid også spillet ind. Desuden er Norges erfaringer i forbindelse med den tyske besættelse 1940 en vigtig faktor til forståelse af efterkrigstidens norske Nordenpolitik og dennes afvisning af et isoleret nordisk politisk samarbejde.

I bogens analyse af nordismen og det nordiske samarbejde tillægges Foreningen Norden rollen som en af de mest betydningsfulde aktører i arbejdet for den nordiske sag. På trods af sin titel beskæftiger bogen sig ikke kun med Foreningen Norden i Norge. Flere steder bliver der givet korte redegørelser for idéerne og arbejdet inden for foreningerne Norden i de øvrige nordiske lande. I enkelte tilfælde kan man imidlertid diskutere, om den karakteristik, der her gives af de nordistiske kræfter i Danmark, er helt dækkende. Det fremføres f.eks. flere steder, at nordisterne i Danmark, såvel som i de øvrige nordiske lande, først efter 2. Verdenskrig for alvor begyndte at interessere sig for et sikkerhedspolitisk samarbejde mellem landene. Dette må betragtes som en for voldsom nedtoning af den sikkerhedspolitiske side af den danske nordisme under krigen. I årene 1943-45 agite-